

PRACE NAUKOWE

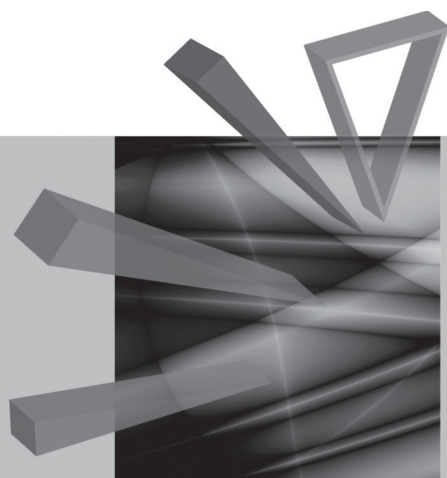
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

246

Polityka ekonomiczna



pod redakcją

Jerzego Sokołowskiego

Michała Sosnowskiego

Arkadiusza Żabińskiego



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Beata Filipiak, Kazimierz Krupa, Andrzej Miszczuk,
Krystyna Piotrowska-Marczak, Marzanna Poniatowicz,
Grażyna Wolska, Urszula Zagóra-Jonszta

Redakcja wydawnicza: Joanna Szynal, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-209-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Franciszek Adamczuk: Nowa strategia rozwoju Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa (ERN) – jej uwarunkowania i ewaluacja	13
Piotr Adamczyk: Wykorzystanie rekomendacji w procesie inwestowania na rynku akcji	24
Agata Balińska: Jakość jako determinanta konkurencyjności agroturystyki	34
Przemysław Borkowski: Rola studium wykonalności w ocenie ryzyka projektu infrastrukturalnego	43
Marta Czyż, Dariusz Cichoń: Wybrane zagadnienia gospodarowania nieruchomościami w procesie rozwoju zrównoważonego	53
Paulina Filip: Franczyza jako system współpracy i finansowania przedsiębiorstw	65
Małgorzata Fronczek: Znaczenie Rosji jako partnera handlowego Polski w latach 1995-2010	76
Marcin Gospodarowicz: Analiza stanu rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2006-2010	86
Jakub Górka, Patrycja Chodnicka: Prognoza rozwoju sieci bankomatów w Polsce	96
Anna Grabowska: Inwestycje na rynku sztuki jako narzędzie dywersyfikacji portfela inwestycyjnego w dobie kryzysów na rynkach finansowych..	106
Marianna Greta, Ewa Tomczak: Wspólna Polityka Rolna jako element dynamizowania i ochrony polskiego rolnictwa	115
Renata Grochowska: Budżet unijny jako gra interesów państw członkowskich na przykładzie Wspólnej Polityki Rolnej	125
Marcin Jurewicz: Decentralizacja systemu niemieckich izb handlowo-przemysłowych	134
Bogusław Kaczmarek, Ewa Tomczak: Wspólna Polityka Rolna a zmiany w funkcjonowaniu sektora produkcji pierwotnej w Polsce	142
Lidia Kaliszczak: Przesłanki i przejawy kształtowania klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości na poziomie lokalnym	150
Renata Karkowska: Ryzyko systemowe – teoria i analiza przyczyn	160
Joanna Kenc: Efekty współpracy głównych miast województwa dolnośląskiego z ich miastami partnerskimi	170
Ewa Kołoszyc: Instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie po reformie Wspólnej Polityki Rolnej	179
Dorota Komorowska: Efektywność gospodarowania wybranych typów gospodarstw ekologicznych i konwencjonalnych	188

Elwira Leśna-Wierszołowicz: Problemy systemu zabezpieczenia emerytalnego w Polsce w kontekście skarg kierowanych do rzecznika ubezpieczonych w latach 2008-2011.....	199
Janusz Majewski: Pszczelarstwo w Polsce – wybrane problemy ekonomiczne.....	209
Dominika Malchar-Michalska: Rozwój polskiego rolnictwa w perspektywie roku 2030	219
Grażyna Mańczak: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a gospodarka Polski.....	229
Natalia Mańkowska: E-administracja a zdolność konkurencyjna gospodarki	240
Aneta Mazur-Jelonek, Anna Rychły-Lipińska, Agnieszka Sałek-Imińska, Monika Zajkowska: Restrukturyzacja jako sposób przeprowadzania zmian organizacyjnych na przykładzie Energa-Operator SA.....	250
Antoni Mickiewicz, Bogdan M. Wawrzyniak: Problematyka wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w ustawodawstwie polskim	260
Danuta Miłaszewicz: Postępy w realizacji zrównoważonego rozwoju jako kryterium oceny polityki ekonomicznej	270
Andrzej Mischuk: Społeczno-ekonomiczne powiązania transgraniczne regionu peryferyjnego (na przykładzie Polski Wschodniej)	280
Bartłomiej Moszoro: Znaczenie innowacyjności przedsiębiorstw w strategii zarządzania zmianą gospodarczą na poziomie regionalnym	291
Janusz Myszczyszyn: Przesłanki i ekonomiczne konsekwencje polityki protekcyjnej na przykładzie „unii żyta i żelaza”.....	300
Magdalena Olczyk: Zmiany strukturalne a konkurencyjność polskiego przemysłu	311
Artur Ostromęcki, Dariusz Zajac, Andrzej Mantaj: Wpływ zmian wybranych czynników produkcji na towarowość i strategię rozwoju gospodarstw rolnych	322
Mieczysław Piechnik: Aspekty infrastruktury regionalnej i jej wpływ na rozwój turystyki w makroregionie Polski Wschodniej w latach 2000-2010.....	333
Zbigniew Piepiora: Aktywna polityka przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych w województwie zachodniopomorskim – aspekty finansowe	345
Wojciech Piontek: Implikacje teorii wyboru publicznego dla budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej.....	361
Zdzisław W. Puślecki: Zmiany we wzajemnych zależnościach w polityce rolnej między WTO i Unią Europejską.....	371
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn, Ewa Stawicka: Koncepcja CSR w aspekcie pracowników na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu z województwa mazowieckiego.....	381
Józef Rudnicki: Czy podział akcji maksymalizuje bogactwo akcjonariuszy?	391

Robert Rusielik, Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Efektywność publicznych uczelni technicznych w Polsce w latach 2007-2009	403
Iwona Salejko-Szyszczyk: Ewolucja barier prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych w Polsce	413
Anna Sieczko, Iлона Wyszyńska: Jakość usług w przedsiębiorstwie społecznym na przykładzie fundacji dzieciom „Zdążyć z Pomocą”	423
Magdalena Kinga Stawicka: Specjalne strefy ekonomiczne w Unii Europejskiej.....	434
Piotr Szajner: Wpływ reformy regulacji rynku cukru w UE na efektywność polskiego przemysłu cukrowniczego	444
Iwona Szczepaniak: Ocena poziomu samowystarczalności żywnościowej Polski w warunkach integracji i globalizacji gospodarczej	454
Piotr Szkudlarek: Polityka regionalna państwa w aspekcie budowy infrastruktury szerokopasmowej na przykładzie Polski Wschodniej.....	465
Paweł Szudra: Bariery lokalizacji małych przedsiębiorstw handlowych i usługowych.....	474
Agnieszka Ścianowska: Wpływ inwestycji współfinansowanych ze środków funduszu spójności na kształtowanie cen przedsiębiorstw wodociągowo-kanalizacyjnych.....	484
Arkadiusz Świadek, Marek Tomaszewski: Ewolucja aktywności innowacyjnej z perspektywy wielkości przedsiębiorstw w systemach regionalnych Polski.....	494
Marek Wigier: Efekty realizacji WPR w Polsce – doświadczenia i wyzwania w perspektywie do 2020 roku	504
Krzysztof Wiktorowski: Polityki i strategie rozwoju na tle systemu zarządzania rozwojem Polski.....	514
Tomasz Wojewodziec: Recesywne zachowania gospodarstw rolniczych prowadzonych przez przedsiębiorców ubezpieczonych w KRUS.....	523
Grażyna Wolska: Infrastruktura pocztowa w Polsce. Wybrane problemy badawcze	532
Agata Wójcik: Koszty i dochodowość polskich gospodarstw mlecznych należących do europejskiego stowarzyszenia producentów mleka w 2010 r.	542
Sabina Ząbek, Joanna Kott, Zdzisław Szalbierz: Analiza sytuacji ekonomiczno-finansowej PGE – Polskiej Grupy Energetycznej SA.....	552
Józef Stanisław Zegar: Konkurencyjność ekonomiczna <i>versus</i> konkurencyjność społeczna w rolnictwie.....	563

Summaries

Franciszek Adamczuk: New development strategy for Euroregion Neisse-Nisa-Nysa (ERN) – conditions and its evaluation.....	23
Piotr Adamczyk: Using the recommendations in investing process on the share market.....	33
Agata Balińska: Quality as a determinant of the competitiveness of rural tourism.....	42
Przemysław Borkowski: Feasibility study in the assessment of infrastructure project risk.....	52
Marta Czyż, Dariusz Cichoń: Selected aspects of property management in sustainable development process.....	64
Paulina Filip: Franchising as a system of cooperation and financing of enterprises.....	75
Małgorzata Fronczek: The significance of Russia as Polish partner in foreign trade in years 1995-2010.....	85
Marcin Gospodarowicz: The analysis of enterprise development in rural areas in Poland in the years 2006-2010.....	95
Jakub Górka, Patrycja Chodnicka: Prediction of ATM network development in Poland.....	105
Anna Grabowska: Investments in the market of art as a way for the diversification of the investment portfolio in times of crises on the financial markets.....	114
Marianna Greta, Ewa Tomczak: Common agricultural policy as an element of actuating and protecting Polish agriculture.....	124
Renata Grochowska: European budget as a business game of Member States based on the Common Agricultural Policy's example.....	133
Marcin Jurewicz: Decentralization of the system of German chambers of commerce.....	141
Bogusław Kaczmarek, Ewa Tomczak: The Common Agricultural Policy and the changes in functioning of the original production's sector in Poland.....	149
Lidia Kaliszczak: Premises and manifestations of shaping the climate encouraging local entrepreneurship.....	159
Renata Karkowska: Systemic risk – theory and analysis of reasons.....	169
Joanna Kenc: The effects of town twinning cooperation of the main cities of Lower Silesia Voivodeship.....	178
Ewa Kołoszycz: Risk management tools in agriculture after the reform of the CAP.....	187
Dorota Komorowska: Management efficiency of the selected types of organic and conventional farms.....	198

Elwira Leśna-Wierszółowicz: Problems of the protection of pension system in Poland in the context of complaints referring to the Insurance Ombudsman between 2008 and 2011	208
Janusz Majewski: Beekeeping in Poland – selected economic problems.....	218
Dominika Malchar-Michalska: The development of Polish agricultural sector in the perspective of the year 2030	228
Grażyna Mańczak: Foreign direct investments and Polish economy	239
Natalia Mańkowska: E-government and competitive ability of the economy	249
Aneta Mazur-Jelonek, Anna Rychły-Lipińska, Agnieszka Salek-Imińska, Monika Zajkowska: Restructuring as a form of implementation of organizational changes on the basis of Energa-Operator SA	259
Antoni Mickiewicz, Bogdan M. Wawrzyniak: Issues of multi-territorial farms in Polish legislation	269
Danuta Miłaszewicz: Progress towards sustainable development as a criterion of economic evaluations	279
Andrzej Miszczuk: Socio-economic transborder links of peripheral region (on the example of eastern Poland).....	290
Bartłomiej Moszoro: The importance of innovation of enterprises in the strategy of economic change management at the regional level	299
Janusz Myszczyzyn: Reasons and economic consequences of protectionist policy on the example of the “union of rye and iron”	310
Magdalena Olczyk: Structural changes and competitiveness in the Polish industry	321
Artur Ostromecki, Dariusz Zając, Andrzej Mantaj: Influence of change of chosen factors of production on the marketability and strategies of development of agricultural holdings	332
Mieczysław Piechnik: Aspects of regional infrastructure and its impact on the development of tourism in the macroregion of eastern Poland in the years 2000-2010.....	344
Zbigniew Piepiora: Active policy of natural disasters prevention in West Pomeranian Voivodeship – financial aspects	360
Wojciech Piontek: Implications of the public good theory for the creation of low carbon and resource-efficient economy.....	369
Zdzisław W. Puślecki: Changes in mutual interdependence between the WTO and the European Union in the agricultural policy	380
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn, Ewa Stawicka: Concept of CSR in the aspect of employees on the example of agribusiness enterprises from Mazowieckie Voivodeship.....	390
Józef Rudnicki: Do stock splits maximize shareholders’ wealth?.....	402
Robert Rusielik, Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Efficiency of public technical universities in Poland in 2007-2009.....	412

Iwona Salejko-Szyszcak: The evolution of the privatization barriers of public enterprises in Poland.....	422
Anna Sieczko, Iłona Wyszynska: Quality of services delivered by non-government organisations based on an example of charity for children „Zdążyć z Pomocą”	433
Magdalena Kinga Stawicka: Special economic zones in the European Union	443
Piotr Szajner: Impact of the EU sugar market reform on the efficiency of Polish sugar industry	453
Iwona Szczepaniak: Assessment of the level of food self-sufficiency of Poland in the conditions of economic integration and globalization.....	464
Piotr Szkudlarek: Regional policy of the state in the context of construction of broadband infrastructure on the example of eastern Poland.....	473
Paweł Szudra: Barriers of location of small trading and service companies .	483
Agnieszka Ścianowska: The influence of the investments cofinanced from the Coherency Fund sources on the price policy of water-sewage companies	493
Arkadiusz Świadek, Marek Tomaszewski: Evolution of innovative activity from the perspective of size of companies in regional systems in Poland .	503
Marek Wigier: Effects of the CAP in Poland – experiences and challenges in the perspective to 2020	513
Krzysztof Wiktorowski: Development policies and strategies against the background of the system of development management of Poland.....	522
Tomasz Wojewodziec: Recessive behaviors of farms run by entrepreneurs insured by KRUS.....	531
Grażyna Wolska: Postal infrastructure in Poland. Selected research problems.....	541
Agata Wójcik: Costs and profitability of Polish dairy farms belonging to the European Dairy Farmers in 2010.....	551
Sabina Ząbek, Joanna Kott, Zdzisław Szalbierz: Analysis of economic and financial situation of PGE SA	562
Józef Stanisław Zegar: Economic competitiveness versus social competitiveness in agriculture.....	573

Marek Wigier

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy

EFEKTY REALIZACJI WPR W POLSCE – DOŚWIADCZENIA I WYZWANIA W PERSPEKTYWIE DO 2020 ROKU

Streszczenie: Polska, przystępując do UE, została objęta regulacjami, które istotnie zmieniły warunki funkcjonowania gospodarki żywnościowej. Wzajemne otwarcie rynków zwielokrotniło możliwości zbytu i przyczyniło się do poprawy konkurencyjności podmiotów gospodarczych. Uruchomione fundusze publiczne przyczyniły się m.in. do modernizacji gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, poprawy ich konkurencyjności, budowy infrastruktury czy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. W artykule omówiono wybrane efekty realizacji WPR w Polsce na tle sytuacji produkcyjno-ekonomicznej sektora rolno-spożywczego oraz najważniejsze wyzwania.

Słowa kluczowe: polityka rolna, interwencjonizm, efekty realizacji WPR.

1. Wstęp

Współczesne doświadczenia światowe dowodzą, że rynek i państwo muszą ze sobą współistnieć, a interwencjonizm państwowy powinien zawsze ograniczać się do wspomagania rynku, a nie jego zastępowania. Państwo powinno ingerować tylko tam, gdzie ma wyraźną przewagę w stosunku do mechanizmu rynkowego, a więc wówczas, gdy rynek nie chroni interesów ogólnospołecznych¹. W sektorze rolnym interwencja wyraża się przez angażowanie państwa w kształtowanie cen rolnych, udzielanie różnego typu dotacji inwestycyjnych czy przez tworzenie norm i standardów.

Współczesna światowa ekonomia często odrzuca tezę o doskonałości rynków, legitymizując tym samym potrzebę interwencyjnej roli państwa². Wyjaśniając główne przyczyny interwencji w nowoczesnym, światowym rolnictwie, wskazuje się

¹ A. Woś, *Transformacja polskiego sektora żywnościowego*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 1995, s. 7 i nast.

² A. Czyżewski, *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora rolnego*, [w:] *Uniwersalia polityki rolnej w gospodarce rynkowej – ujęcie makro- i mikroekonomiczne*, A. Czyżewski (red.), Wydawnictwo AE, Poznań 2007, s. 24 i nast.

na wysoki poziom ryzyka w działalności rolniczej oraz nieskuteczność w zapobieganiu temu ryzyku³. Ryzyko jest rezultatem m.in. zmiennych warunków klimatycznych, braku dostatecznej informacji oraz niedorozwoju struktur agrobiznesu, w tym także doradztwa. Konieczność interwencji w sektorze agrobiznesu uzasadnia się także: występowaniem zjawiska kosztów i efektów zewnętrznych, niską cenową elastycznością podaży, niższym niż w innych działach gospodarki narodowej poziomem wydajności pracy, niewielką mobilnością siły roboczej zatrudnionej w rolnictwie, koniecznością dostarczania dóbr publicznych, wdrażaniem koncepcji zrównoważonego rozwoju⁴.

WPR jest przykładem interwencjonizmu państwowego w sektorze żywnościowym mającym w swoim instrumentarium narzędzia typu rynkowego (odnoszące się do regulowania podaży i popytu) oraz typu pozarynkowego (dotacje bezpośrednie i pośrednie). Instrumenty rynkowe, związane ze wsparciem cenowym, faworyzują największych producentów, szczególnie najbardziej produktywnych i towarowych. Nie wypełniają zatem kryterium sprawiedliwości i wsparcia słabszych jako przesłanka interwencji⁵. Programy rozwoju obszarów wiejskich to przykłady instrumentów o charakterze pozarynkowym. Jako instrument polityki interwencyjnej państwa dają one szansę stabilizacji polityki w okresie kilku cykli produkcyjnych. Stymulują zmiany w zakresie struktur produkcyjnych, poprawy konkurencyjności, ochrony środowiska i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Tym samym są one podstawowym instrumentem wspierającym proces modernizacji gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich.

2. Bieżące i przyszłe założenia polityki rolnej

Polityka rolna w Polsce nie ma spójnego charakteru⁶. Wspomaga funkcjonowanie rolnictwa opartego na modelu tradycyjnym i industrialnym, rolnictwa ekologicznego oraz opartego na rozwoju indukowanym i wzroście zrównoważonym⁷. Cele i mechanizmy WPR oraz cechy indywidualne rolnictwa polskiego wskazują, że w długim okresie wzorzec jego funkcjonowania powinien zostać oparty na modelu

³ J. Wilkin, *Interwencjonizm państwowy w rolnictwie: dlaczego był, jest i będzie*, [w:] *Dostosowania polskiego rynku rolnego do wymogów Unii Europejskiej. Materiały z konferencji*, ARR, Warszawa 2003, s. 31.

⁴ J.E. Stiglitz, *Some theoretical aspects of agricultural policies*, „The World Bank Research Observer” 1987, vol. 2, no. 1, January, s. 43-63.

⁵ W. Rembisz, *Krytyczna analiza podstaw i ewolucji interwencji w rolnictwie*, „Współczesna Ekonomia” 2010, no. 4 (16), s. 10.

⁶ A. Kowalski, *Czynniki wpływające na kierunki rozwoju rolnictwa w zmieniającym się świecie*, [w:] *Przyszłość sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich. I kongres nauk rolniczych nauka – praktyce*, Puławy 2009, s. 8-11, <http://www.cdr.gov.pl/kongres1/files/1.1.1.pdf>, 6.04.2012.

⁷ A. Woś, *W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2004, s. 24-26.

dualnym. Część gospodarstw, zachowując podstawowe wymogi ochrony środowiska, powinna wdrażać metody produkcji zapewniające wysoką efektywność ekonomiczną (rolnictwo industrialne), pozostałe gospodarstwa powinny oprzeć swój rozwój na metodach bardziej przyjaznych dla ekosystemu, umożliwiającących wykorzystanie posiadanych atutów środowiskowych i społeczno-kulturowych (rolnictwo zrównoważone).

Integracja z UE stworzyła w Polsce nowe warunki dla rozwoju rolnictwa i przemysłu spożywczego. Gospodarka żywnościowa wspierana jest od 2002 r. środkami programów współfinansowanych z budżetu UE, które wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Łączna wartość programów pomocy finansowej (wraz z dopłatami bezpośrednimi) dla sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich od początku 2002 r. do końca czerwca 2011 r. przekroczyła 113 mld zł. Złożyły się na nią płatności programu SAPARD – ok. 4,5 mld zł⁸, SPO „Rolnictwo” – ok. 6,4 mld zł, PROW 2004-2006 – ok. 11,1 mld zł⁹, PROW 2007-2013 – 27,5 mld zł¹⁰ oraz blisko 63,5 mld zł płatności bezpośrednich.

Wymienione programy charakteryzują się pewną ciągłością celów ogólnych, przy równocześnie systematycznym rozszerzeniu form pomocy oraz zmienności zakresu i wartości udzielanego wsparcia. Program SAPARD przygotowywał polski sektor rolno-żywnościowy do akcesji, szczególnie w zakresie dostosowań do wymogów sanitarnych, higienicznych i ochrony środowiska UE. Po roku 2004 celami strategicznymi polityki rolnej stały się: poprawa konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, poprawa stanu środowiska przyrodniczego, podniesienie jakości życia i różnicowanie gospodarki obszarów wiejskich. Większość działań realizowanych w latach 2007-2013 jest kontynuacją działań wdrażanych w poprzednich okresach. Dowodzi to ciągłości polityki w realizacji postawionych celów, ale nie oznacza, że sama polityka rolna jest w długim okresie wewnętrznie spójna. Mnogość działań i celów powoduje, że niektóre z nich wzajemnie się znoszą i wykluczają.

Głównym źródłem tworzenia wzrostu gospodarczego i przewag konkurencyjnych w przyszłości pozostaną innowacje. Ich tworzenie i dyfuzja stanowią ważny czynnik wzrostu jakości i efektywności. Chociaż konkurencyjność polskiego sektora rolno-spożywczego można ocenić jako dość wysoką, to w dalszej perspektywie jego niska innowacyjność może stanowić istotne zagrożenie nie tylko dla wzrostu pozycji konkurencyjnej, ale i jej utrzymania. Priorytetem polityki rolnej powinny być zatem działania wzmacniające konkurencyjność i innowacyjność sektora rolno-żywnościowego. Działania te nabierają jeszcze większego znaczenia, jeśli spojrzymy na nie przez pryzmat prognozowanego wzrostu liczby ludności świata (a tym samym i popytu na żywność) oraz ograniczeń naturalnych (szczególnie w zakresie dostępu do słodkiej wody).

⁸ Kwota ta zawiera 468 mln zł płatności finansowanych z programu PROW 2004-2006.

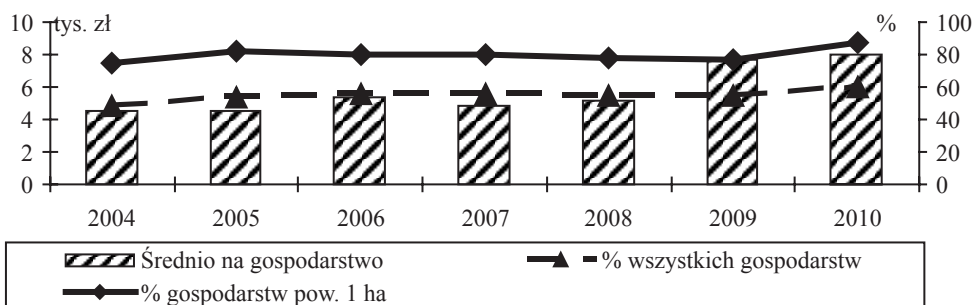
⁹ Nie zawiera płatności pochodzących ze zobowiązań programu SAPARD oraz nie zawiera płatności zobowiązań przesuniętych do finansowania z PROW 2007-2013.

¹⁰ Wraz ze zobowiązaniami z PROW 2004-2006 – ok. 9,2 mld zł.

Ważnym priorytetem rozwoju w przyszłości będzie również zrównoważenie i wielofunkcyjność. Dotyczy to aktywizacji aktywności ekonomicznej i społecznej mieszkańców wsi, różnicowania działalności w celu zapewnienia alternatywnych źródeł dochodów, kształtowania produkcji rolnej zgodnie z wymogami środowiska, przy zachowaniu walorów krajobrazowych i bioróżnorodności. Należy dążyć do poprawy warunków życia ludności wiejskiej, zmniejszenia bezrobocia i obszarów wykluczenia społecznego. Kluczem do zrównoważonego rozwoju jest spójność w jej trzech wymiarach: ekonomicznym, społecznym i terytorialnym.

3. Bezpośrednie efekty realizacji WPR w rolnictwie

Do momentu przystąpienia Polski do UE znaczny udział w finansowaniu przekształceń w rolnictwie miały fundusze unijne. Najbardziej powszechnym rodzajem wsparcia są dopłaty bezpośrednie, z których co roku korzysta ok. 1,4 mln rolników. Wartość dopłat w latach 2004-2011 wzrosła z ok. 6 mld zł do 14 mld zł rocznie. W przeliczeniu na gospodarstwo sięga ona średnio ok. 9 tys. zł, przy czym z tej formy pomocy korzysta 87% gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha (por. rys. 1). Równie ważnym źródłem dochodów (niezależnym od produkcji, a jedynie od położenia gospodarstwa) są płatności z tytułu niekorzystnych warunków gospodarowania (ONW). Z dopłat tych co roku korzysta ok. 700 tys. rolników, tj. połowa otrzymujących dopłaty bezpośrednie. Powierzchnia gruntów objętych płatnościami ONW to ok. 6,9 mln ha.



Rys. 1. Dopłaty bezpośrednie – kwota płatności i udział w liczbie gospodarstw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i ARiMR.

Udział płatności bezpośrednich w dochodzie gospodarstw to ok. 30%¹¹. Gdyby wziąć pod uwagę jeszcze inne rodzaje płatności bezpośrednich, takie jak płatności zwierzęce czy ONW, ten udział będzie jeszcze większy. Płatności te rolnicy otrzymują co roku. Sposób wydatkowania tych środków nie podlega rozliczeniu. Mniej-

¹¹ Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

sze gospodarstwa najczęściej przeznaczają otrzymane dopłaty na bieżące potrzeby oraz środki produkcji (paliwo, nawozy), natomiast większe również na inwestycje.

Ważnym źródłem pomocy dla gospodarstw rolnych są środki przeznaczone na inwestycje. Aby je uzyskać, gospodarstwo musi przygotować biznesplan oraz uzyskać jego akceptację przez organ zarządzający programem. Dostępne w programach SAPARD, SPO „Rolnictwo”, PROW 2004-2006 oraz PROW 2007-2013 środki finansowe na inwestycje w gospodarstwach rolnych wykorzystywane były dotychczas w całości. Z działań mających na celu poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych skorzystało od 2002 r. w sumie 15% gospodarstw rolnych (por. tab. 1). Najwięcej, 6%, z działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”, 5% z „Rent strukturalnych”, 2,7% z „Młodego rolnika” i 1,3% z „Różnicowania działalności rolniczej”. Wartość dotacji jest dość znaczna (por. tab. 1), a w bieżącym programie PROW 2007-2013 średnia jej wartość w przeliczeniu na jednego beneficjenta jest jeszcze wyższa. W działaniu „Modernizacja gospodarstw rolnych” przekroczyła 140 tys. zł, w „Różnicowaniu działalności rolniczej” – 84 tys. zł, a w „Młodym rolniku” – 66 tys. zł.

Tabela 1. Wybrane wyniki realizacji działań programów SAPARD, PROW 2004-2006, SPO „Rolnictwo” i PROW 2007-2013 łącznie

Działanie	Beneficjenci	Wyplacone środki w mln zł	Odsetek gospodarstw ogółem	Kwota wsparcia na 1 beneficjenta
Modernizacja gospodarstw rolnych	80 794	7 188	5,95	88 967
Ułatwienie startu młodym rolnikom	42 310	1 736	2,71	41 030
Renty strukturalne	73 924	7 136	4,73	96 531
Różnicowanie działalności rolniczej	17 846	1 136	1,34	63 656
Razem	214 874	17 196	14,73	80 028

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR i GUS.

Objęcie gospodarstw rolnych mechanizmami WPR przyczyniło się do poprawy sytuacji dochodowej większości rolników. Podstawowe znaczenie dla wzrostu poziomu dochodów gospodarstw rolnych miały dotacje (głównie w postaci płatności bezpośrednich). W latach 2005-2010 w ujęciu realnym dochód z czynników produkcji na pełnozatrudnionego w rolnictwie polskim wzrósł o ponad 45%, a dla całego rolnictwa UE-27 o 11,1%. Dynamika wzrostu dochodów gospodarstw domowych rolników była wyższa niż w pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych. Realny dochód rozporządzalny rolników wzrósł o 64,3%, podczas gdy ogółem o 38,7%.

Poprawa konkurencyjności rolnictwa uzależniona jest od przemian o charakterze strukturalnym (które warunkują poprawę efektywności wykorzystania czynników produkcji) oraz od rozwoju całej gospodarki narodowej, szczególnie w kontekście zdolności tworzenia nowych miejsc pracy poza rolnictwem. Programy rozwoju obszarów wiejskich, dotacje bezpośrednie oraz zmiany zachodzące w ca-

lej gospodarce przyspieszyły przekształcenia strukturalne w rolnictwie. Polegały one m.in. na koncentracji produkcji. Świadczy o tym ponad 20-procentowy spadek liczby gospodarstw rolnych w latach 2000-2010, największy 25-procentowy spadek dotyczył gospodarstw najmniejszych obszarowo (1-5 ha UR), natomiast znacznie wzrosła liczba gospodarstw największych. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego (o pow. UR > 1 ha) wzrosła o 13% – do ok. 9,5 ha UR. Nadal jednak większość zasobów ziemi rolniczej znajduje się w gospodarstwach małych i średnich (o pow. < 20 ha UR), a dystans pomiędzy Polską i głównymi producentami żywności w Europie jest w tym obszarze wciąż ogromny.

4. Bezpośrednie efekty realizacji WPR w przemyśle spożywczym

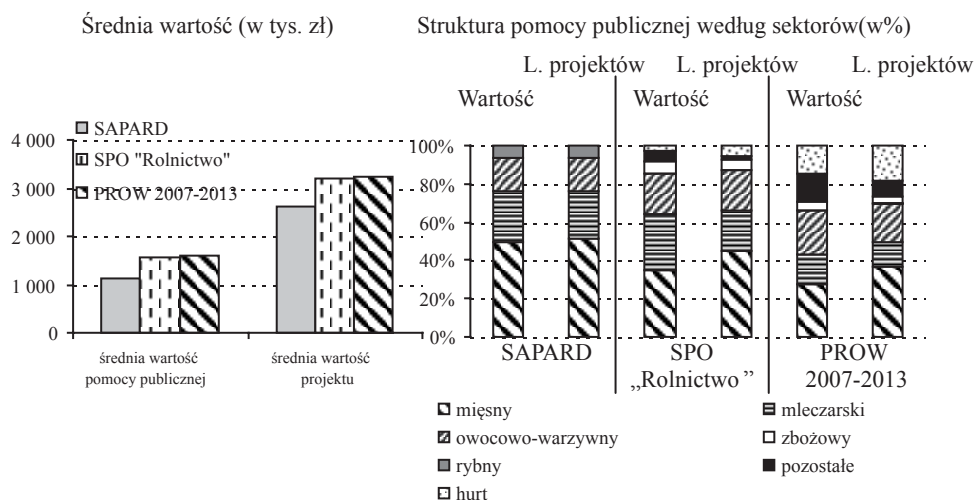
W przemyśle spożywczym okres członkostwa Polski w UE wiąże się z ożywieniem produkcyjnym, inwestycyjnym i handlowym. Przemysłowa produkcja żywności w latach 2004-2010 rozwijała się w tempie średnio 4,6% rocznie (6,3% do 2007 r.). Jest to tempo nieco szybsze niż przyrost PKB (4%), blisko dwukrotnie szybsze niż wzrost towarowej produkcji rolnictwa (2,5% rocznie), 2,5 raza większe niż wzrost spożycia żywności, napojów i wyrobów tytoniowych (1,7%) oraz nieco wolniejsze niż tempo rozwoju produkcji przemysłowej w Polsce (5,6%). Równocześnie tempo wzrostu wartości sprzedaży przemysłu spożywczego w Polsce należało do najwyższych w UE (0,7% rocznie w krajach UE-27). Zmiany te doprowadziły do umocnienia polskiej pozycji na rynku europejskim. Wartość produkcji sektora spożywczego w Polsce (ok. 67 mld euro według paritetu siły nabywczej walut) stanowi ok. 7% wartości produkcji żywności i napojów w krajach UE-27. O tym, że polski przemysł spożywczy jest liczącym się partnerem i konkurentem dla unijnych producentów żywności i napojów, świadczy także porównanie innych wskaźników, jak: zatrudnienie (w Polsce – 458 tys. osób, tj. 10,6% zatrudnienia w UE-27); wartość dodana (w Polsce – 9,4 mld euro, tj. ok. 7,0% poziomu w UE-27); liczba firm łącznie z sektorem mikroprzedsiębiorstw (w Polsce – 15,6 tys., tj. 5,0% firm w krajach UE-27).

Rezultatem zachodzących zmian jest konsolidacja branży. W latach 2000-2010 systematycznie zmniejszała się liczba czynnych zakładów przemysłu spożywczego produkujących żywność i napoje (o ok. 30%). Największy spadek liczby firm odnotowano w sektorze mikroprzedsiębiorstw (o 36%), najmniejszy zaś wśród firm małych i średnich (po 13% w każdej grupie). Równocześnie (choć w mniejszej skali) zmniejszyło się także zatrudnienie (o ok. 10%). Największy spadek zatrudnienia dotyczył mikroprzedsiębiorstw (o 22%) przy minimalnej redukcji lub nawet okresowym jego wzroście (w latach 2003-2008) w sektorze małych firm.

Prywatyzacje sektora, zmiany strukturalne oraz inwestycje modernizacyjne i dostosowujące zakłady przetwórcze do norm i standardów weterynaryjnych i sanitarnych UE są źródłem ich sukcesu na rynkach krajowym i zagranicznym. Ogólna wartość inwestycji w latach 2000-2010 przekroczyła 68,5 mld zł. W kwocie tej udział

środków pomocowych z UE jest jednak niewielki i wynosi niespełna 3,8 mld zł¹², a do końca 2013 r. wartość wypłat sięgnie ok. 7 mld zł. Środki finansowe UE są jednak katalizatorem inwestycji. Aby otrzymać współfinansowanie, przedsiębiorca musi uruchomić środki własne, co w efekcie prowadzi do 3-4-krotnego zwiększenia końcowej wartości inwestycji.

Z subwencji w 2011 r. korzystały już niemal wszystkie branże przemysłu spożywczego (w tym także handel hurtowy), ale głównymi beneficjentami pomocy pozostają przemysł mięsny, mleczarski i owocowo-warzywny¹³. Wartość dofinansowania w przeliczeniu na jeden projekt inwestycyjny wahała się od 1 do 1,5 mln zł (por. rys. 2). Od uruchomienia programu SAPARD do końca czerwca 2011 r. zrealizowano blisko 3,5 tys. projektów inwestycyjnych w ponad 2,1 tys. zakładów przetwórczych. Efekty pomocy mierzone wskaźnikiem „przetrwania” firmy na rynku są bardzo zadowalające. Większość podmiotów, które skorzystały z pomocy z UE, nadal prowadzi działalność produkcyjną.



Rys. 2. Średnia wartość dotacji oraz struktura pomocy publicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Ponad 40% firm korzystających z pomocy inwestycyjnej to firmy średnie, tj. zatrudniające od 50 do 249 pracowników. W latach 2002-2006 inwestycje koncentrowały się głównie na dostosowaniu do wymogów sanitarnych i weterynaryjnych UE (ok. 80% wartości inwestycji w przemyśle mięsnym i mleczarskim). W latach

¹² 4,1 mld zł do października 2011 r.

¹³ M. Wigier, *Efekty WPR w odniesieniu do przemysłu spożywczego*, [w:] *Analiza efektów realizacji polityki rolnej wobec rolnictwa i obszarów wiejskich*, M. Wigier (red.), IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011, s. 81 i nast.

2004-2008 większość inwestycji (45% wartości) dotyczyła już poprawy jakości produkcji oraz wprowadzania na rynek nowych produktów, zaś w programie 2007-2013 koncentruje się przede wszystkim na wzroście wartości dodanej (45% wartości) i wprowadzaniu nowych produktów na rynek. Taka zmiana rodzajów inwestycji świadczy o nadaniu przez zakłady przetwórcze priorytetu działaniom zwiększającym ich konkurencyjność. Inwestycje z zakresu ochrony środowiska mają charakter marginalny.

Pomoc publiczna odgrywa istotną, lecz malejącą rolę w kształtowaniu tempa i kierunku inwestycji w przemyśle spożywczym. Z pewnością doprowadziła ona do umocnienia pozycji konkurencyjnej i zwiększenia eksportu polskiego przemysłu spożywczego. Kraje UE są największym rynkiem zbytu polskich artykułów rolno-spożywczych (wzrost z 63% wartości eksportu ogółem w 2003 r. do ok. 80% w roku 2010). Od momentu uzyskania członkostwa w UE polski eksport zwiększył się blisko trzykrotnie, import trzykrotnie, a saldo handlu zagranicznego tymi produktami przeszło pięciokrotnie. Doprowadziło to do wzrostu dodatniego salda wymiany z 0,5 mld EUR 2003 r. do 2,6 mld EUR w roku 2010. W strukturze handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi dominują produkty przemysłu spożywczego. Wyniki handlu tymi produktami mają decydujący wpływ na tworzenie nadwyżki wymiany handlowej. Udział półproduktów i artykułów gotowych w eksporcie ma tendencję rosnącą. W 2010 r. wpływy z ich sprzedaży stanowiły 84% eksportu polskiego sektora rolno-żywnościowego. Udział produktów przetworzonych w imporcie rolno-spożywczym stanowi dla porównania ok. 70% wartości wymiany.

5. Podsumowanie

W ostatnim dziesięcioleciu miało miejsce zdynamizowanie zmian strukturalnych zachodzących w polskim rolnictwie, przemyśle spożywczym i na obszarach wiejskich. Za najważniejsze należy uznać: spadek liczby gospodarstw przy jednoczesnym wzroście udziału gospodarstw największych, co ma bezpośredni wpływ na wzrost średniej powierzchni gospodarstw, spadek zatrudnienia w rolnictwie oraz postępującą koncentrację i specjalizację produkcji. Zmiany strukturalne są jednak powolne i nie mogą być skutecznie przyspieszone z powodu uwarunkowań leżących poza rolnictwem.

W przemyśle spożywczym ożywienie inwestycyjne rozpoczęło się w 2003 r. i było związane z koniecznością modernizacji i dostosowania polskich przedsiębiorstw spożywczych do standardów sanitarnych, weterynaryjnych oraz dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska w UE. Inwestycje przeprowadzone w pierwszym okresie członkostwa w UE umożliwiły upowszechnianie obowiązkowych systemów zarządzania jakością, zapewniających bezpieczeństwo zdrowotne żywności. W latach 2008-2009 wydatki inwestycyjne uległy zahamowaniu, jednak już w kolejnym roku widoczne były pierwsze oznaki powrotu ożywienia w tej dziedzinie. Dzięki przeprowadzonym inwestycjom polski przemysł spożywczy jest zaliczany do najno-

wocześniejszych w Europie, a firmy mogą skutecznie konkurować z producentami z innych krajów UE.

Programy pomocowe UE umożliwiły unowocześnienie wielu gospodarstw rolnych i zakładów przetwórczych, poprawę bezpieczeństwa i jakości żywności, wzrost wartości dodanej i innowacyjności produkcji oraz poprawę konkurencyjności na rynkach międzynarodowych. Zmiany w rolnictwie i przemyśle spożywczym nie wynikają jedynie z objęcia Polski WPR-em, ale również ze zmiany warunków rynkowych. Wpływ poszczególnych instrumentów jest zróżnicowany. Począwszy od największego, dopłat bezpośrednich, a kończąc na znikomym znaczeniu programów wspierania gospodarstw niskotowarowych czy na rentach strukturalnych (minimalny zasięg).

Przyszła strategia rozwoju rolnictwa powinna uwzględniać zachodzący proces polaryzacji gospodarstw na orientację rolniczą oraz pozarolniczą. Polaryzacja ta dotyczy ludności, gospodarstw domowych oraz podmiotów gospodarczych (w tym także gospodarstw rolnych) działających na terenach wiejskich. Nasila się tendencja wzajemnego przenikania się różnych sfer aktywności gospodarczej. Wsparcie rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich środkami publicznymi powinno opierać się na dążeniu do zapewnienia realizacji koncepcji kształtowania równowagi wewnętrznej tych obszarów. Polega ona na maksymalizacji korzyści netto z rozwoju ekonomicznego przy równoczesnej ochronie i zapewnieniu odtwarzania użyteczności zasobów naturalnych w długim okresie – koncepcja rozwoju zrównoważonego.

Tocząca się na forum UE debata w sprawie przyszłości WPR po 2013 r. wskazuje, że będzie ona odgrywać kluczową rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego, zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich i w zarządzaniu zasobami naturalnymi. Będzie skierowana na nowe wspólnotowe wyzwania, m.in. związane z: ochroną zasobów, zmianami klimatycznymi, gospodarką wodną, różnorodnością biologiczną, energią odnawialną czy zarządzaniem ryzykiem i kryzysami. Kluczowym wyzwaniem dla sektora żywnościowego nie tylko w UE, ale na całym świecie pozostanie jednak bezpieczeństwo żywnościowe. Wzrost do 9 mld liczby ludności na świecie do 2050 r. wymagać będzie 70-procentowego wzrostu produkcji żywności, przy jednoczesnej ograniczonej dostępności skąpych zasobów, szczególnie wody, energii i gruntów. Oznacza to rosnącą presję rynków światowych na zwiększenie produkcji żywności, ryzyko wystąpienia wahań cen na rynkach rolno-spożywczych, wzrost presji na zasoby naturalne. Żywność podobnie jak w poprzednich wiekach będzie miała znaczenie strategiczne. Przyszła polityka rolna w Polsce powinna w swoich celach brać pod uwagę właśnie te wyzwania.

Pomoc publiczna powinna w przyszłości odgrywać jednak malejącą rolę w kształtowaniu tempa i kierunku inwestycji. Państwo, przejmując funkcję regulatora, będzie wymuszało określone zachowania podmiotów gospodarczych. Beneficjenci korzystający ze środków publicznych będą z definicji znajdowali się na uprzywilejowanej pozycji w stosunku do tych, którzy takich dotacji nie otrzymują. Wywołany

efekt substytucyjny i dochodowy może jednak prowadzić do obniżenia efektywności, a co za tym idzie – długookresowej konkurencyjności.

Literatura

- Czyżewski A., *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora rolnego*, [w:] *Uniwersalia polityki rolnej w gospodarce rynkowej – ujęcie makro- i mikroekonomiczne*, A. Czyżewski (red.), Wydawnictwo AE, Poznań 2007.
- Kowalski A., *Czynniki wpływające na kierunki rozwoju rolnictwa w zmieniającym się świecie*, [w:] *I kongres nauk rolniczych nauka – praktyce. Przyszłość sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich*, Puławy 2009, <http://www.cdr.gov.pl/kongres1/files/1.1.1.pdf>, 6.04.2012.
- Rembisz W., *Krytyczna analiza podstaw i ewolucji interwencji w rolnictwie*, „Współczesna Ekonomia” 2010, no. 4 (16).
- Stiglitz J.E., *Some theoretical aspects of agricultural policies*, „The World Bank Research Observer” 1987, vol. 2, no. 1, January.
- Urban R., *Przemysł spożywczy*, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2005 roku (i w latach kolejnych)*, A. Kowalski (red.) IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005-2011.
- Wilkin J., *Interwencjonizm państwowy w rolnictwie: dlaczego był, jest i będzie*, [w:] *Materiały z konferencji Dostosowania polskiego rynku rolnego do wymogów Unii Europejskiej*, ARR, 2003.
- Wigier M., *Efekty WPR w odniesieniu do przemysłu spożywczego*, [w:] *Analiza efektów realizacji polityki rolnej wobec rolnictwa i obszarów wiejskich*, M. Wigier (red.), IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
- Woś A., *Transformacja polskiego sektora żywnościowego*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 1995.
- Woś A., *W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2004.

EFFECTS OF THE CAP IN POLAND – EXPERIENCES AND CHALLENGES IN THE PERSPECTIVE TO 2020

Summary: Poland joining the EU was included in the regulations that substantially changed the conditions of the food economy. Mutual opening of markets has increased the possibility of disposing and contributed to improving the competitiveness of businesses. Activated public funds contributed to the modernization of farms and food businesses as well as improved their competitiveness, infrastructure development and multifunctional development of rural areas. The article discusses some effects of the CAP in Poland on the background of economic production and agri-food sector and the major challenges.

Keywords: agricultural policy, interventionism, effects of the CAP realization.